

УДК 349.6;341.1; 340.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.37>

ВІДПОВІДНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ СКИДАННЯ ЗАБРУДНЮВАЛЬНИХ РЕЧОВИН У ПОВЕРХНЕВІ ВОДИ ВИМОГАМ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Уberman В.І.,

*кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії формування та регулювання якості вод. Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем» Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України
ORCID: 0000-0002-2807-7937
e-mail: vlad.uberman@gmail.com*

Васьковець Л.А.,

*кандидат біологічних наук, професор, професор кафедри безпеки праці та навколишнього середовища. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
ORCID: 0000-0002-7373-7113
e-mail: ludmilavaskovets2@gmail.com*

Уberman В.І., Васьковець Л.А. Відповідність регулювання скидання забруднювальних речовин у поверхневі води вимогам українського законодавства.

У статті досліджується відповідність законодавству українського правового механізму регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР) у поверхневі води, що викликається прискореним наближенням до європейських вимог. Перехід України у 2024 – 2025 рр. до європейських законодавчих методів боротьби із забрудненням довкілля, а саме – прийняття Закону України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення», затвердження українських планів управління річковими басейнами та створення системи класифікації масивів поверхневих вод, викликають необхідність підсумкової оцінки якості окремих ланок і всього механізму регулювання в цілому. Метою статті є виявлення в українському правовому механізмі РСЗР у поверхневі води невідповідностей, які перешкоджають реалізації європейської екологічної парадигми та паралельному тимчасовому (але тривалому) використанню чинного механізму регулювання спільно з механізмом, визначеним у Водній рамковій директиві ЄС й в українському аналогові Директиви 2010/75/ЄС. У дослідженні визначено наявність в українському законодавстві наступних системних невідповідностей та колізій, які вимагають термінового усунення. Викривлення цільового спрямування та мети головних інструментів регулювання – нормативів гранично допустимого скидання забруднювальних речовин. Помилкове ставлення у підзаконних нормативно-правових та нормативно-методичних актах (ПНПНМА) до базового терміну «забруднююча речовина» як до абсолютної концентрації, замість його законодавчо визначеного релятивного розуміння як «приоритетної концентрації». Хибність вимог ПНПНМА щодо регулювання деяких біологічних (токсичність) та фізичних (радіоактивність) показників властивостей зворотної води замість законодавчо встановлених нормативів скидання за показниками складу води. Науково помилкове поєднання властивостей «асимілюючої спроможності» та «самоочисної здатності» водних об'єктів. Включення не визначеного законодавством додаткового нормативу «гранично допустимі концентрації» речовин у зворотній воді в документацію спеціального водокористування.

Виявлена системна невідповідність вимогам законодавства українського механізму нормативного регулювання скидання забруднюючих речовин перешкоджає його використанню паралельно з європейським аналогом у перехідний період до їх гармонізації.

Ключові слова: водне законодавство України, екологічне законодавство ЄС, регулювання якості вод, забруднення поверхневих вод, нормування скидання забруднювальних речовин, методи нормування.

Uberman V.I., Vaskovetz L.A. Compliance of regulation of discharges of pollutants into surface waters with Ukrainian legislative requirements

The article examines the compliance of the Ukrainian legal mechanism for regulating the discharge of pollutants (RDP) into surface waters with the legislation, which is caused by the accelerated approximation to European law requirements. Ukraine's transition in 2024-2025 to European legislative methods of combating environmental pollution, namely the adoption of the Law of Ukraine «On Integrated Prevention and Control of Industrial Pollution», the approval of Ukrainian river basin management plans and the creation of a system for classifying the ecological and the chemical states of surface water bodies, necessitates a final assessment of the quality of individual links and the entire regulatory mechanism as a whole. The aim of the article is to identify inconsistencies in the Ukrainian legal mechanism of RDP into surface water that hinder the implementation of the European environmental paradigm and the parallel temporary (but long-term) use of the current regulatory mechanism together with the mechanism defined in the EU Water Framework Directive and with the Ukrainian analogue of Directive 2010/75/EC. The study identified the presence of the following systemic inconsistencies and conflicts in Ukrainian legislation that require urgent elimination. Distortion of the target direction and the purpose of the main regulatory instruments – standards for maximum permissible discharges of pollutants. Incorrect attitude in the subordinate regulatory legal and normative methodical acts (SRLNMA) to the basic term «pollutant» as an absolute concentration, instead of its legally defined relative understanding as «concentration increment». Inaccuracy of the requirements of SRLNMA regarding the regulation of some biological (toxicity) and physical (radioactivity) indicators of return water properties instead of the legally established discharge standards based on water composition indicators. Scientifically erroneous combination of the properties of «assimilative capacity» and «self-purification possibility» of water bodies. Inclusion of an additional kind of standard «maximum permissible concentrations» for substances in return water, not defined by law, in the documentation of special water use. The revealed systemic non-compliance with the requirements of the legislation of the Ukrainian mechanism for standard regulation of pollutant discharges prevents its use in parallel with the European analogue in the transitional period before their harmonization.

Key words: water legislation of Ukraine, EU environmental legislation, water quality regulation, surface water pollution, regulation of pollutant discharges, regulation methods.

Актуальність та постановка проблеми. Боротьба з погіршенням якості поверхневих вод внаслідок їх забруднення техногенними стаціонарними точковими джерелами та, зокрема, з екологічною небезпекою, спричиною речовинним складом поверхневих вод України, залишається однією з найважливіших проблем в українській охороні вод й у водному законодавстві протягом багатьох років [1, р. I]. Попри тривалий воєнний стан, бойові дії у найбільш промислово розвинених регіонах України та заходи з відновлення економіки й господарства, державою у 2024 році здійснено важливі кроки у подоланні загроз промислового забруднення води та в управлінні водними ресурсами. Ці кроки в першу чергу стимулювалися наближенням українського екологічного законодавства до *acquis* ЄС, зокрема прийняттям системоутворюючого у сфері боротьби з техногенним забрудненням Закону України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення» (ЗУПІЗКПЗ) [2], який є українським варіантом Директиви ЄС 2010/75/ЄС про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) [3]. ЗУПІЗКПЗ після його повного введення у дію з серпня 2025 р. передбачає 4-х річний перехідний строк (з дня припинення або скасування воєнного стану) [3, ст. 29] та **докорінні зміни** у сфері дії чинного українського механізму регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР), запровадженого в Україні ще у 1972 р. і законодавчо закріпленого Водним кодексом України (ВКУ) у 1995 р. Це означає, що навіть після перехідного строку в Україні одночасно буде діяти два правових механізми РСЗР: визначений ЗУПІЗКПЗ (ст. 11, 13) для видів діяльності, наведених

у переліку в Додатку до цього закону, та встановлений ВКУ [4, ст. 38, 41] для решти видів діяльності. Правовий механізм ЗУПЗКПВ стосується *певних видів промислової діяльності* (за Додатком до ЗУПЗКПВ), тоді як вимоги ВКУ поширюються на скидання різних *видів зворотної води* (у вигляді стічної, шахтної, кар'єрної чи дренажної, або відведеної з забудованої території) при спеціальному водокористуванні [4, ст. 1, ч. 1 ст. 48]. Така істотна відмінність в ознаковому визначенні головних об'єктів регулювання є причиною збільшення складу водокористувачів, на яких поширюється РСЗР за ВКУ, ніж подібний склад за ЗУПЗКПЗ, а також причиною існування двох наукових парадигм РСЗР – європейської, якій відповідає *acquis ЄС*, та української – за ВКУ і підзаконними нормативно-правовими актами водного та інших законодавств. Тому можна стверджувати, що наразі українське РСЗР знаходиться на стику двох правових парадигм: застарілої *економіко-центричної* та сучасної *екосистемо-центричної* [5]. Таке існування не слід вважати стійким, бо загальною тенденцією та державним спрямуванням українського водного законодавства є рух до гармонізації з вимогами Water Framework Directive EC (WFD) [6], зокрема, з європейським варіантом РСЗР, визначеним у WFD [6, preamb. 40, 43, art. 10], який отримав назву «комбінованого підходу» (КП). Крім того, в Україні почався практичний рух до здійснення стратегічних цілей державної водної політики, встановлених у «Водній стратегії України на період до 2050 року» (ВСУ) [7], а саме: планів управління річковими басейнами (ПУРБ) для основних річкових басейнів України.

У зв'язку із задекларованим наближенням істотного звуження сфери використання чинного українського РСЗР на даному етапі розвитку виникає необхідність у *підсумковому дослідженні* фактичної відповідності механізму РСЗР, заснованого понад півстоліття назад та майже незмінного до зараз, вимогам водного законодавства. Загальною проблемою, яка підлягає вирішенню на шляху наближення до європейських вимог, є визначення правового змісту та характеру перетворень, що відбуваються в українському водному законодавстві стосовно найбільш дієвих правових інструментів забезпечення якості води механізму РСЗР.

Мета дослідження – виявлення змісту та загального характеру головних невідповідностей чинного українського правового механізму РСЗР водному та екологічному законодавству України, які заважають переходу українського РСЗР у 2025 році до сприйняття європейської екологічної парадигми та паралельного використання з європейським механізмом РСЗР, визначеним у WFD та у ЗУПЗКПЗ.

Стан опрацювання проблематики. До головних правових інструментів українського підінституту РСЗР належать нормативи лімітування скидання ЗР, тобто нормативи гранично допустимого скидання (ГДС) забруднюючих речовин, визначені у ст. 33 Закону України «Про охорону навколишнього середовища» (ЗУПОНПС) [8] та у ст. 35, 38 ВКУ. Підінститут РСЗР з техногенних джерел спеціального водокористування, глибоко закорінений в екологічне та суміжні законодавства України, є найбільш дієвим і гнучким серед інших законодавчо встановлених важелів впливу на хімічний стан та властивості води. Вперше увагу до еколого-політичного значення нормативів ГДС привернуто в [9, с. 231], де зазначено, що нормативи ГДС разом з нормативами стану води, а саме, з гранично допустимими концентраціями ЗР у водних об'єктах, тобто ГДК, вважаються головними чинниками у цій сфері. З другого боку, найбільш важливим для РСЗР є запропоноване Кобецькою Н.Р. [10, с. 95] ставлення до юридичного значення нормативів ГДС, як до критеріїв оцінки правомірності господарської поведінки суб'єктів спеціального водокористування (в частині скидання ЗР). За своєю парадигмою український РСЗР базується на використанні екологічних властивостей ділянок водних об'єктів, безпосередньо прилеглих до скидів зворотної води. Механізм РСЗР є складним, містить багато розрахункових або тих, що визначаються шляхом математичного моделювання, інструментів, кількісних характеристик та показників, визначення яких вимагає великого обсягу вихідної інформації з різних галузей знань. Багатоаспектні вимоги до механізму РСЗР та до його ланок містяться не тільки у законодавчих актах вищого рівня, найважливішими з яких є ВКУ та ЗУПОНПС, а й розпорошено по багатьох підзаконних нормативно-правових актах (ПНПА) та нормативно-технічних документах. Така особливість є притаманною еколого-правовому законодавству, але може викликати суттєві невідповідності, які стають на заваді гармонізації із законодавством ЄС і породжують багато проблем у правозастосовній та судово-експертній діяльності. Деякі із базових поняттєвих та термінологічних колізій внутрішнього українського водного законодавства виявлено та викладено дослідниками, наприклад [11].

До найбільш важливих із зазначених ПНПА, зокрема, належать: Правила охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами (Правила) [12], Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення (Правила М) [13], Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти (Порядок) та перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується (Перелік) [14], Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами (МР) [15]. Останній документ є найповнішим сучасним та узагальнюючим джерелом конкретних вимог, призначеним як керівництво для розробників нормативів ГДС.

Наразі у водному законодавстві України щодо РСЗР існують два головних види внутрішніх невідповідностей: попередні, що успадковані від законодавства, яке передувало початку змін, пов'язаних з наближенням до *acquis* ЄС, та нові, що виникли внаслідок таких змін. Частина тих, що існують з 1995 р., невідповідностей у вимогах ПНПА нормам законодавства (особливо ВКУ) щодо розроблення нормативів ГДС було виявлено експертизою Державної регуляторної служби України (повідомлення від 12.11.2020) та викликало скасування чинності відповідних ПНПА з 09 листопада 2020 року [16]. Попри це чинні наразі Порядок [14] та Методика [15] є зміненими версіями головних попередніх актів, тексти яких зберегли значну кількість невідповідностей водному та екологічному законодавству, і, на жаль, створили нові.

Іншим додатковим витокм невідповідностей стають законодавчі новели, що виникли у зв'язку з наближенням українського водного законодавства до *acquis* ЄС. Багато внутрішніх (українських) юридичних термінологічних невідповідностей та прогалин виявилось у зв'язку з адаптацією вітчизняного водного законодавства до європейських відповідників, важливий етап якої здійснено у 2024 р. Найбільшої уваги та ретельних досліджень ці проблеми зазнали з боку представників харківської школи екологічного права – Cherkashyna M. (Черкашина М.К.) [17], Черкашиної М.К. та Виставної Ю.Ю. [18], Suietnov Y. (Суєтнов Є.П.) [19]. Спроби формально встановити еквівалентність українських та європейських юридичних термінів та понять через їх використання іноді дозволяють виявити важливі невідповідності та суперечності в самому українському законодавстві. Прикладом можуть слугувати вимоги до екологічного нормативу якості води джерел питного водопостачання [20, ст. 29] та у ВКУ [4, ст. 21-1, 36, 37], а також у відповідних ПНПА, наприклад, у [14, п. 3]. Зростання обсягу імплементації *acquis* ЄС з необхідністю звужує сферу використання застарілого українського поняттєво-термінологічного апарату та механізму РСЗР, які все ще залишаються у переважній більшості ПНПА.

Отже, підсумкові дослідження відповідності заснованого понад півстоліття тому механізму чинного РСЗР українському водному законодавству дозволять більш ефективно подальше використання цього РСЗР в істотно зменшеній сфері регулювання. Проблемою, яка підлягає вирішенню, є визначення обсягу та правового змісту перетворень, які потрібно здійснити в зазначеному підінституті чинного українського водного законодавства разом з введенням ЗУПЗКПЗ, за яким імплементується більшість вимог рамкового відповідника ЄС [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Чинне українське правове РСЗР ґрунтується на *застарілій науковій парадигмі*, яка існує більше півстоліття і є економіко-центричною, тобто полягає у використанні екологічних властивостей ділянки водного об'єкта біля скиду ЗР – зони змішування (ЗЗ), задля здійснення економічної діяльності у сфері водокористування. Метою такого використання є зменшення шкідливого впливу на людину та довкілля речовин, що скидаються при спеціальному водокористуванні у складі зворотної води. Зменшення відбувається внаслідок дії внутрішніх водних чинників, а також через особливості поведінки та перетворення речовин у воді. Така економічна парадигма породжує достатньо складні розрахункові визначення нормативів впливу скидання (тобто ГДС) на якість води та характеризується кон'юнктивним логічним зв'язком між нормативами впливу та нормативами стану води (тобто ГДК) в місцях водокористування. Чинні вимоги до документальної фіксації визначених та встановлених державними органами нормативів ГДС наведено у [15], де у Додатку 1 міститься форма подання затверджуваних нормативів, а у Додатку 2 – вимоги до їх розрахунків.

Щодо відповідності релевантних ПНПА та головної для практичного здійснення водоохоронної діяльності Методики вимогам вищих законодавчих актів слід зазначити наступне. Принципова невідповідність законодавчим вимогам ч. 1 ст. 38 ВКУ та п. 3 Порядку [14] виявляється у головному методичному документі [15]. Зі змісту р. II Методики випливає, що значення норма-

тивів ГДС насправді ґрунтуються *не на екосистемних характеристиках, а на якості води для окремих видів водокористування*, зокрема, для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення, а також для потреб рибного господарства. У Методиці [15, Додаток 2, п. 2.1, формула 2.1] головною вимогою до розрахунків нормативів ГДС у символічному вигляді встановлено, що ГДС певної ЗР визначається за умови не перевищення її концентрацією нормативу відповідної ГДК у воді. Тобто *de facto* сучасні українські ГДС належать до інструментів водогосподарського економіко-центричного регулювання. Отже, виходячи з того, що за ст. 35 ВКУ «нормативи екологічної безпеки водокористування» (а саме ГДК двох видів) і «екологічний норматив якості води масивів поверхневих ... вод» навіть формально належать до різних нормативних категорій, слід констатувати невідповідність чинних вимог до нормативів ГДС у Порядку вищому акту українського водного законодавства – ВКУ.

Предметом нормування за ГДС є ЗР у зворотній воді, точніше маси ЗР, але їх законодавче визначення у ВКУ має істотні особливості. За цими особливостями, наведеними у ст. 1 ВКУ, *поняття ЗР для води принципово відрізняється від українських законодавчих визначень ЗР в інших природних середовищах та від європейських аналогів*. У законодавчому терміні ВКУ [4, ст. 1] «забруднююча речовина – речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини» використовується характеристика «привноситься», яка надає поняттям ЗР та «забруднення вод» релятивного змісту. Така релятивність має істотне значення у водоохоронній діяльності, зокрема, для державного обліку водокористування в частині ЗР, скинутих водокористувачами ЗР [4, ст. 24, 25], та для визначення екологічного податку за скиди ЗР у водні об'єкти, який встановлюється Податковим кодексом України [4, ст. 30]. За ознакою «привнесення» усі речовини, що містяться у воді поділяються на дві категорії – «не забруднюючі» та «забруднюючі». Внаслідок поділення виникає необхідність перед розробленням нормативів ГДС спочатку визначити, чи належать ЗР у воді, що скидається певним водокористувачем, категорії «забруднюючих». Таке визначення повинно здійснюватися за окремою процедурою, яка передує розробленню нормативів ГДС на етапі визначення сукупності ЗР для конкретного скиду. Ця процедура у Методиці не згадується, а в українському водному законодавстві наразі відсутня [11].

У чинній редакції Переліку [14] зазначено, що в складі нормативів ГДС «нормуються такі показники та характеристики зворотних вод, як бактеріологічне забруднення, рівень токсичності води (на основі біотестування) та радіоактивності води (сумарна радіоактивність)», які насправді *не належать до показників хімічного речовинного складу* зворотної води, що саме вимагається законодавчими визначеннями у ст. 1 ВКУ. Згадані показники мають відповідно мікробіологічну природу, віддзеркалюють властивості води та явища ізотопних перетворень деяких хімічних елементів. Для нормування таких показників, а також температури зворотної води, слід використовувати окремі процедури поза визначенням нормативів ГДС ЗР.

Найзначніша невідповідність Порядку [14] вимогам ВКУ стосується *законодавчого цільового призначення* (мети встановлення) нормативів ГДС, визначеного у ч. 1 ст. 38 ВКУ як поетапне «досягнення екологічного нормативу якості води». Зі ст. 37 ВКУ можна дійти висновку, що поняття «екологічного нормативу якості води» належить екосистемо-центричній парадигмі. Законодавчу мету нормування істотно розширено у Порядку [14]. В останньому у п. 3 зазначено: «Нормативи ГДС забруднюючих речовин встановлюються з метою поетапного досягнення екологічного нормативу якості води водних об'єктів, тобто науково обґрунтованих значень концентрації забруднюючих речовин та показників якості води (загальнофізичні, біологічні, хімічні, радіаційні) і санітарно-гігієнічних норм у місцях розташування джерел водопостачання та водокористування ...» [виділено авторами – У.В.І., В.Л.А.]. Насправді виділена частина є принциповою відмінністю від тексту ст. 38 ВКУ. Зазначене розширення дублюється у п. 1 р. IV Методики. Поява додаткових до визначених у ВКУ вимог можна пояснити текстом ст. 29 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» [20]. В останньому здійснено суперечливе поєднання принципово відмінних характеристик – «екологічних нормативів якості води джерел питного водопостачання» [20, ч. 1 ст. 29] та «вимог державних гігієнічних та протиепідемічних правил і норм, гігієнічних нормативів» [21]. Оскільки юридичний термін «екологічні нормативи якості води» у [20] не визначено, то за [20, ст. 1] цей термін стосовно поверхневих вод слід розуміти в сенсі ст. 38 ВКУ. Слід зазначити, що у ст. 35 та ст. 38 ВКУ термін «екологічний норматив якості води» використовується в однині, визначає комплексний показник та застосовується для характеристики масивів поверхневих вод в цілому, а у [20, ст. 29] – в однині та у множині.

Крім того, у [21, п. 3.6] зазначається про відмінність та зв'язок між «гігієнічними вимогами до води питної, призначеної для споживання людиною» та «граничнодопустимими концентраціями (ГДК), визначеними санітарними нормами для поверхневих вод». Тобто йдеться про один із видів нормативів екологічної безпеки водокористування (за ст. 35 ВКУ) – «гранично допустимі концентрації речовин у водних об'єктах, вода яких використовується для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення» або скорочено ГДК_{п.г/п}.

Викладене свідчить про некоректність і неузгодженість вимог Порядку, вимог ВКУ та законодавства у сфері питної води та питного водопостачання. Крім того, виявляється належність одного поняття водного законодавства «концентрація забруднюючої речовини у поверхневій воді» двом принципово різним парадигмам охорони якості вод – українській економіко-центричній парадигмі (нормативи ГДК), яка є рудиментом застарілої системи охорони якості вод, та сучасній екосистемо-центричній парадигмі (екологічні нормативи).

Розрахункові інструменти Методики ґрунтуються на *науково некоректних вихідних положеннях* щодо поняття асиміляційної спроможності (АС), як екологічної властивості ЗЗ. Юридичне визначення АС відсутнє у ВКУ, але сама властивість відіграє ключову роль в еколого-правовій реалізації механізму РСЗР. Щодо АС у [15, п. 7 гл. II] зазначено наступне: «Спроможність водного об'єкта приймати певну масу речовини в одиницю часу без порушення норм якості води в контрольних створах (пунктах) водокористування ... визначати з урахуванням процесів змішування, розбавлення і самоочищення домішок у водному об'єкті». Таке визначення АС фактично поєднує два різних за своєю природою явища та відповідні поняття: 1) власне АС, яка стосується концентрації ЗР у скиді, що змінюється внаслідок гідрофізичних процесів кількісного перерозподілу (маси) речовини в обсязі водного потоку або масиву води (змішування, розбавлення), та 2) самоочищення домішок або самоочисна здатність (СЗ), яка викликана зміненням маси деяких ЗР (внаслідок перетворень хімічних речовин під впливом фізичних, хімічних та біологічних чинників) у воді певної ділянки. Тобто визначення АС у Методиці поєднує у своєму складі два різних поняття: масової концентрації ЗР, яка має розмірність фізичної величини $L^{-3}M$, та маси ЗР – розмірність M . У загальному випадку СЗ є менш стійкою (більш мінливою у різних умовах) характеристикою, яка значно гірше піддається кількісній оцінці, визначенню та верифікації ніж власне АС. Отже, у порівнянні з нормативно-технічним визначенням [22, терм. 71] визначення Методики містить некоректність та викривлення процедурної частини стосовно водного об'єкта. З викладеного випливає, що обидві зазначені властивості АС та СЗ слід визначати окремими поняттями, розглядати та оцінювати окремо. Отже, поняття АС як корисної екологічної властивості (для зменшення шкідливості ЗР всередині водного об'єкта), на використанні якої базується РСЗР, законодавчо не визначено. Господарське користування цією властивістю законодавчо не врегульовано, а права на встановлення квот АС для окремих водокористувачів взагалі не існує. У [15, р. IV п. 18] наводиться історично традиційний метод визначення нормативів ГДС «без застосування басейнового принципу по окремих випусках зворотних вод (чи по окремих показниках) ...», який має умовну назву «точкове визначення» (ТВ) і ґрунтується на використанні АС.

Прилеглими до поняття АС та тісно пов'язаними з ним є поняття «басейнового принципу визначення нормативів ГДС забруднюючих речовин» [15, п. 17 р. IV], «право суб'єкта водокористування на «отримання квоти» асимілюючої спроможності водоприймача для здійснення водовідведення» [15, Додаток 2 п. 4.5], а також оптимального «розподілу асимілюючої спроможності водного об'єкта (допустимих до скидання мас речовин) між окремими випусками» [15, Додаток 2 п. 1.3]. Зазначені поняття є квінтесенційними у сучасній українській методиці РСЗР, про що прямо зазначено в її тексті [15, п. 17 р. IV]. З погляду менеджменту водокористуванням йдеться про правові підстави загальногосподарських умов спільної діяльності водокористувачів у сфері спеціального водокористування в частині скидання ними ЗР з точкових джерел у поверхневі води за басейновим принципом. В Методиці [15, п. 17 р. IV] про це викладено наступне: «Одною з найважливіших концептуальних засад такої діяльності є застосування басейнового принципу визначення нормативів ГДС забруднюючих речовин, який передбачає розрахункове визначення впливу всіх випусків зворотних вод до гідрографічної мережі на якість води в усіх контрольних створах, що знаходяться нижче за течією (для водотоків) або поблизу чи в цілому (для водойм), з урахуванням видів водокористування і відповідних їм норм вмісту і ГДК речовин у цих створах, та оптимальний розподіл асимілюючої спроможності водних об'єктів між випусками зворотних вод водокористувачів».

Але детальний аналіз т. зв. «басейнового принципу розрахунку нормативів ГДС» (БПРГДСЗР), виконаний в [23], дозволяє дійти висновку що «український БПРГДСЗР не задовольняє важливим вимогам екологічного, водного, а також цивільного та господарського законодавств». Ба більше, законодавча інструменталізація та практична реалізація БПРГДСЗР вимагають організації *спільної господарської діяльності водокористувачів* одного водного об'єкта (або його гідрографічно зв'язаного фрагмента) в частині скидання ЗР та спеціальної організації й координації такої діяльності при водокористуванні. Зазначений оптимальний розподіл АС є нестійким, тобто порушення умов оптимальності хоча б одним водокористувачем викликає порушення оптимальної діяльності усіх інших. Крім того, *категорія спільного водокористування не відповідає сучасним вимогам водного законодавства*, що можна побачити зі ст. 49 ВКУ.

Розрахунки ГДС за БПРГДСЗР, які розроблено виходячи з умов спільного спеціального водокористування в частині скидання ЗР, створюють *загрозу корупційних ризиків* скидання більших обсягів ЗР, ніж можливості відповідної сукупності ТВ для окремих водокористувачів. Джерелом таких ризиків є відсутність у затверджуваних дозвільних документах спеціального водокористування законодавчих вимог до згаданої координації та інформації про склад групи спільних водокористувачів. Наслідком такої відсутності є приховування від водокористувачів у групі результатів розрахованого перерозподілу АС та створювана цією відсутністю можливість (та зацікавленість!) одностороннього порушення кожним з водокористувачів розрахованої для нього оптимальної частки АС. Викладене дозволяє стверджувати, що *БПРГДСЗР не можна використовувати разом з європейським варіантом РСЗР*. Необхідність такого використання може виникнути при впровадженні вимог ЗУПЗКПЗ [2] у водне законодавство України. У цьому випадку як альтернативу БПРГДСЗР слід розглядати ТВ у максимально спрощеній версії – з повним врахуванням АС та частковим врахуванням СЗ для окремих ЗР, чия трансформація у ЗЗ є загально визнаною та вивченою.

Найбільш важливою за наслідками є невідповідність вимогам ВКУ *номенклатури фактичних регульовальних нормативів ГДС*. Із законодавчого визначення ГДС у ст. 1 ВКУ випливає, що ГДС є одним нормативом, який характеризує масу однієї ЗР у зворотній воді, має розмірність маси, максимально допустимої для відведення за одиницю часу, тобто MT^{-1} (масова витрата), яка лімітує режим відведення. На відміну від ВКУ у Методиці [15, Додаток 1] у п. «8. Перелік забруднюючих речовин у зворотних водах, їх показники скидання та концентрацій» у таблицю щодо окремих речовин додатково до нормативу «ГДС, г/год» (стовп. 6) введено ще один показник лімітування – «Гранично допустимі концентрації, мг/дм³» (стовп. 5), який має розмірність величини L^3M (масова концентрація) і обмежує вміст речовини у зворотній воді в будь-який момент часу. Вочевидь, ця характеристика, попри її практичне значення викликає незаконне розширення, значне та неприпустиме посилення законодавчих вимог ВКУ й поширює обмеження не тільки на часовий інтервал скидання, а й на будь-який момент часу. Насправді ж ця характеристика мала б називатися «Розраховані концентрації для визначення ГДС, мг/дм³», що підкреслювало б її допоміжний характер і виключало б нормативний статус.

Зазначена невідповідність законодавству однієї характеристики скидання у затверджуваному документі нормативів ГДС викликає велику кількість помилок зокрема у діях органів Державної екологічної інспекції України (ДЕІ) при визначенні правопорушень щодо розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів в частині забруднення водних об'єктів наднормативними скидами ЗР у водний об'єкт зі зворотними водами. Судові експертні перевірки дій ДЕІ свідчать, що у більшості випадків рішення інспекцій про наявність порушень всупереч ВКУ *грунтуються не на показниках маси, а на показниках концентрацій речовин*. До зазначеної невідповідності привернуто увагу в керівництві для виконання судових експертиз – «Комплексна методика експертного визначення збитків внаслідок скидів забруднюючих речовин», яку розроблено, зареєстровано і включено за номером РК 0.1.19 в державний реєстр Міністерства юстиції України.

Висновки. Реалізація прийнятого у 2024 р. ЗУПЗКПЗ, затверджених у 2024 р. ПУРБ та екологічних нормативів якості води, яка здійснюється в умовах воєнного стану та економічної скрути України, вимагає прискорених змін у водному законодавстві. Головною вимогою до таких змін є забезпечення тимчасового (можливо тривалого) паралельного існування у спеціальному водокористуванні двох парадигмально відмінних законодавчих механізмів РСЗР – чинного українського економіко-центричного та європейського екосистемо-центричного. Успішність змін обумовлена

підсумковим на даний час виявленням та усуненням виявлених невідповідностей українського механізму РСЗР вимогам чинного законодавства.

У дослідженні виявлено наступні термінологічно-поняттєві та структурно-функціональні невідповідності. Викривлене цільове спрямування та мета нормативів ГДС, якими є не екосистемні характеристики та показники, а водогосподарські нормативи екологічної безпеки водокористування та оцінки можливостей використання води з водних об'єктів для потреб населення та рибного господарства. Помилкове визначення поняття ЗР як абсолютного значення та відповідне поводження з ним у головних ПНПА, тоді як за ВКУ предмет нормування визначено як релятивний, який стосується нової за номінацією ЗР або прирощення внаслідок скидання маси наявної ЗР у воді. Невідповідність деяких біологічних (токсичність) та фізичних (радіоактивність) характеристик води законодавчому визначенню ГДС. Порушення законодавчо визнаної змістовної неприпустимості розширення та поєднання водоохоронного показника «екологічного нормативу якості води» з економічними показниками водокористування (санітарно-гігієнічні норми) суміжного законодавства. Екологічну помилковість положень стосовно властивостей АС та СЗ водних об'єктів та їх невідповідність законодавчим вимогам, створення загрози корупційних ризиків й конфліктів між водокористувачами при спеціальному водокористуванні. Існування незаконного нормативу «гранично допустимої концентрації» ЗР у документації ГДС, що подається на затвердження органам державної влади. Цим додатковим нормативом обмежується не маса, а концентрація ЗР що скидається, викликаються помилки при здійсненні спеціального водокористування та у визначенні правопорушень.

Кількість та значення виявлених у даному дослідженні системних невідповідностей чинного українського механізму нормування скидання ЗР вимогам законодавства потребують скорішого усунення невідповідностей до переходу на фактичне впровадження європейського механізму РСЗР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року (затв. Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
2. Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення: Закон України № 3855-IX від 16 липня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
3. Директива ЄС 2010/75/ЄС про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-10#Text (дата звернення: 11.02.2025).
4. Водний кодекс України: від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР. *ВВР*. 1995. № 24. Станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
5. Уберман В., Васьковець Л. Європейська водоохоронна парадигма в українському правовому регулюванні скидання забруднювальних речовин у поверхневій воді. *Law. State. Technology*. 2025. № 1 (друкується).
6. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj> (дата звернення: 11.02.2025).
7. Водна стратегія України на період до 2050 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9.12.2022 р. № 1134-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
8. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року. № 1264-XII: станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
9. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2005. 848 с.
10. Кобецька Н.Р. Екологічне право України: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 352 с.

11. Уберман В., Васьковець Л. Поняття «забруднення» у водному законодавстві України і ЄС та вимоги повоєнної екологічної безпеки. *Law. State. Technology*. 2023. № 2, с. 16–24. DOI <https://doi.org/10.32782/LST/2023-2-3>.
12. Правила охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1999 р. № 465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
13. Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 269 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 431). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
14. Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 р. № 1100 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 13.12.2017 № 1091. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
15. Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами. Наказ Мін-ва захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
16. Державна регуляторна служба України. Повідомлення від 12.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002873-20#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
17. Cherkashyna, M. (2024). Environmental Policy of Ukraine in the Field of Water Legal Relations. In: *The Palgrave Handbook of Environmental Policy and Law*. Palgrave Studies in Sustainable Futures. Palgrave Macmillan, Cham. P. 1–12. DOI https://doi.org/10.1007/978-3-031-30231-2_15-1.
18. Черкашина М.К., Виставна Ю.Ю. Правові проблеми скиду стічних вод у поверхневі водні об'єкти. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2009. Вип. 518. Правознавство. С. 90–94. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15262/1/Cherkashyna_Vysnavna_90%e2%80%9394.pdf (дата звернення: 11.02.2025).
19. Suietnov, Y. The Concept of Ecosystem Services in Ukrainian Environmental Legislation. *Grassroots Journal of Natural Resources*. 2024. 7(2), p. 370–392. DOI: <https://doi.org/10.33002/nr2581.6853.070219> (дата звернення: 11.02.2025).
20. Про питну воду та питне водопостачання. Закон України від 10 січня 2002 року. № 2918-III: станом на 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
21. Державні санітарні норми та правила. «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10). Наказ Мін-ва охорони здоров'я України від 12.05.2010 № 400. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 01 липня 2010 р. за № 452/17747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
22. ДСТУ 3041–95 Система стандартів у галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання ресурсів. Гідросфера. Використання і охорона води (Чинний від 01.07.1996). Видання офіційне. Держстандарст України, 1995. 27 с.
23. Уберман В.І., Васьковець Л.А. Правові особливості спільного регулювання скидання забруднювальних речовин. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 80: ч. 1, с. 391–397. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.58>.